

7. Кодекс законів про працю України Відомості Верховної Ради УРСР від 17.12.1971 1971 р., / Додаток до NSO.

8. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 № 8 « Про затвердження Порядку та умов укладення контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі, та договорів з адвокатами, які надають безоплатну правову допомогу на тимчасовій основі» Офіційний вісник України від 20.01.2012 р., № 3, с.42 , стаття 92, код акту 60043 /2012.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Безрутенко Сергій Михайлович, кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Пенсійна система в сучасному суспільстві відіграє важливу роль, оскільки її надійність є запорукою соціальної та економічної стабільності. Однією з найважливіших складових діяльності держави у галузі соціальної політики є законодавче регулювання та організація пенсійного забезпечення громадян. Кінцевим результатом цього процесу є забезпечення належного рівня життя людей похилого віку на засадах соціальної справедливості, гармонізації відносин між поколіннями та сприяння економічному зростанню, у т.ч. через інвестиційну діяльність пенсійних накопичувальних фондів, поліпшення демографічних показників, розвиток трудових ресурсів, відновлення освітнього та наукового потенціалу країни.

Пенсійні системи удосконалюються практично в усьому світі і, насамперед, в країнах з високорозвиненими суспільними відносинами. Сьогодні підвищена увага до систем пенсійного страхування в розвинутих країнах світу обумовлена, перш за все, демографічними змінами. Основний рівень пенсійних систем у більшості країн світу складає солідарний компонент, що передбачає утримання нинішніх пенсіонерів за рахунок відрахувань застрахованих осіб. Він є найбільш чутливим до демографічної структури населення. Ефективність такого механізму можлива лише при співвідношенні між платниками та пенсіонерами не менше як 3 до 1, у той час як в Україні кількість платників сьогодні вже менше за кількість пенсіонерів (станом на 01.01.2013 середньооблікова чисельність працюючих та фізичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності страхувальників складала 12,2 млн осіб. При цьому, загальна чисельність пенсіонерів - 13,6 млн).

Необхідність проведення пенсійної реформи в Україні обумовлена також неспроможністю існуючої системи пенсійного забезпечення, яка історично склалася в Україні, за ринкових умов господарювання забезпечити громадянам адекватного заміщення пенсією заробітку, втраченого ними у зв'язку зі старістю та запобігання бідності серед людей похилого віку. Для того, щоб краще зрозуміти необхідність доведення до логічного завершення розпочатої реформи пенсійної системи України, потрібно розглянути процес її історичного розвитку та врахувати причини тих проблем, що накопичувалися роками.

В середині 80-х років в Радянському Союзі усвідомили нагальність потреби змінити пенсійне законодавство. В 1990 році були прийняті союзні закони «Про пенсійне забезпечення» та «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців». Однією з принципових відмінностей нового законодавства стало те, що виплату пенсій передбачалося фінансувати не з Державного бюджету, а з нової фінансової інституції - Пенсійного фонду СРСР. Крім того, вперше передбачалося, що однією з умов одержання права на трудову пенсію є сплата страхових внесків до Пенсійного фонду. А згодом аналогічна норма з'явилася і в новому пенсійному законі вже незалежної України. Слід зауважити, що прийнятий в листопаді 1991 року Закон України «Про пенсійне забезпечення» майже нічим не відрізнявся від аналогічного Союзного Закону 1990 року. Важливо втім наголосити що з перетворенням республіканського відділення Пенсійного фонду СРСР в Пенсійний фонд України змінилася не тільки назва структури, а й відбулися процеси, пов'язані з механізмом фінансування виплати пенсій, зокрема, вже не було можливості використовувати значні дотації з союзного фонду. Тому, статтею 8 Закону України «Про пенсійне забезпечення» 1991 року було передбачено, що Пенсійний фонд України є самостійною фінансово-банківською системою, яка

має сама заробляти кошти, яких бракуватиме. У 1991-1993 роках тимчасово вільні кошти Пенсійного фонду з метою одержання прибутку розміщувалися на банківських депозитах, вкладалися у статутні фонди підприємств, використовувались для надання кредитів тощо. Ці спроби хоч і забезпечили певний прибуток Пенсійному фонду у 1991 -1993 роках, проте виявилися не зовсім вдалими з точки зору адміністрування та належного правового забезпечення і були припинені у середині 1993 року. Пенсійний фонд був перетворений із самостійної фінансово-банківської системи на центральний орган виконавчої влади, наділений відповідними повноваженнями.

Втім, на нашу думку, практика комерційної (господарської) діяльності Пенсійного фонду довела необхідність правового регулювання, багаторівневого контролю у питаннях використання фінансів пенсійної системи. В цьому контексті вищезазначений досвід мав і має важливе значення як для вдосконалення організації солідарної пенсійної системи, так і для побудови накопичувальної пенсійної системи.

В період з 1995 по 1996 роки Пенсійний фонд включався до Державного бюджету України. В 1997 році Законом «Про Державний бюджет України» його виділено як державну позабюджетну інституцію. У 2005-2007 роках продовжувалася робота Пенсійного фонду по покращенню виконання двох покладених на нього важливих функцій - призначення пенсій та акумулювання коштів на їх виплату. З отриманням Пенсійним фондом статусу центрального органу виконавчої влади в державі не лише з'явилася нова фінансова інституція, але й відбулася революційна зміна ідеології функціонування пенсійної системи, яка відтепер в основному фінансово не спиралася на державний бюджет, а одержала цільові джерела поповнення коштів, власні механізми їх акумуляції та розподілу і, головне, залучила інших соціальних партнерів - роботодавців та працівників до фінансової участі у вирішенні питань пенсійного забезпечення.

Водночас, слід зазначити, що в більш ніж двох десятках законодавчих актів, прийнятих в Україні за часи незалежності з метою регулювання пенсійного забезпечення містилися положення, які суттєво розширяли спектр пільг народних депутатів України, державних службовців, суддів, судових експертів, прокурорів, митників, журналістів, банківських працівників, науковців тощо, зокрема щодо дострокового виходу на пенсію, і тому закладали певні небезпечні для функціонування пенсійної системи наслідки. Це фактично був відступ від єдиних принципів та норм пенсійної політики, що призвело до соціальної несправедливості, коли окремі категорії громадян, що сплачували, протягом трудової діяльності пенсійні внески за однаковою з рештою працівників ставкою (або за них сплачували підприємства і організації), мали право отримувати значно вищі пенсії. Наслідком ігнорування у законодавстві демографічних чинників та розширення пільгових пенсій стала фінансова неспроможність пенсійної системи України.

Ідеї реформування системи соціального забезпечення населення України знайшли відображення ще у прийнятому 13 квітня 1998 року Указі Президента України «Про основні напрямки реформування пенсійного забезпечення в Україні». Цей стратегічний документ передбачав створення в Україні тривірневої пенсійної системи, яка поєднує елементи державного солідарного та приватного пенсійного забезпечення. На його підставі були підготовані закони «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення», які встановлювали основні завдання та цілі пенсійної реформи. Введення в дію Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» вважається офіційним «стартом» української пенсійної реформи. Зокрема, законодавче впровадження нових умов нарахування пенсій забезпечило їх пряму залежність від легального заробітку та набутого страхового стажу. Проте дефекто цього було недостатньо. Саме лише прийняття вказаних законодавчих актів все ж не забезпечило проведення необхідних реформ, що було обумовлено неузгодженістю прийнятих законів із іншими актами пенсійного законодавства, їх складністю, відсутністю чітких і зрозумілих механізмів реалізації. В результаті, незважаючи на реалізацію більшості положень пенсійного реформування з удосконалення солідарної пенсійної системи та започаткування недержавного пенсійного забезпечення, на сьогодні в Україні склалася складна ситуація з функціонуванням пенсійної системи, оскільки

необхідне розв'язання комплексних проблем, пов'язаних з економікою та соціальною сферою. Пенсійна система України продовжувала працювати в умовах максимального фінансового напруження, постійного дефіциту бюджету Пенсійного фонду, не забезпечуючи при цьому ані державні інтереси, ані задоволення потреб пенсіонерів⁴ у збільшенні розмірів пенсій. Саме тому у липні 2011 року був прийнятий і з жовтня цього ж року набрав чинності ЗУ «Про заходи з ттлою законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи». Цим законом, передбачено, зокрема, як реформа пенсійного законодавства на сучасному етапі охоплює зміни всіх рівнів системи пенсійного страхування в Україні, встановлює нові або суттєво змінені існуючі умови та порядок призначення пенсій громадянам України. Серед основних змін пенсійного законодавства України у солідарній системі пенсійного страхування виділяють такі:

1. Підвищено пенсійний вік для жінок, а також для чоловіків, які є державними службовцями або прирівнюються до державних службовців;

2. Запропоновано більш жорсткі заходи стимулювання більш пізнього виходу на пенсію;

3. Змінено періоди страхового стажу, які враховуються для обрахування розміру коефіцієнта заробітної плати пенсіонерів та середньої заробітної плати в цілому по країні на одну застраховану особу;

4. Підвищено розмір мінімальної пенсії за віком і одночасно обмежено граничний розмір максимальної пенсії за віком;

5. Підвищено тривалість страхового стажу, як мінімального, так і необхідного для призначення повної пенсії за віком;

6. Змінено умови та порядок перерахунку пенсій та дострокового оформлення і виплати пенсій.

Передбачено також зміни пенсійного законодавства, щодо запровадження накопичувальної системи пенсійного страхування, визначено строки її запровадження, учасників, умови та порядок страхування. Стосуються зміни і системи недержавного добровільного пенсійного страхування, в частині, щодо недержавних пенсійних фондів, вимог до них та впорядкування їх діяльності.

Одним з аспектів запровадження обов'язкової накопичувальної системи (другого рівня пенсійної системи держави) є визначення інструментів та напрямів інвестування її пенсійних активів. Особливістю накопичувальної системи є те що пенсійні внески не можуть бути вилучені з системи до досягнення особою пенсійного віку. Тому перед інфраструктурними учасниками обов'язкової накопичувальної системи зокрема компаніями з управління активами (КУА) постає завдання управління накопиченими коштами шляхом розміщення їх у певні активи перелік яких міститься у ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» а саме банківські депозити (ощадні сертифікати) цінні папери погашення та отримання доходу за якими гарантовано Кабінетом⁵ Міністрів України Радою міністрів АРК облігації місцевих позик іпотечні облігації корпоративні облігації та акції резидентів України цінні папери погашення та отримання доходу за якими гарантовано урядами іноземних держав акції та облігації іноземних емітентів

та інші активи, не заборонені законодавством України. Необхідність інвестування активів обов'язкової накопичувальної системи обумовлена потребою дотримання принципу соціальної справедливості. Довгостроковість пенсійних накопичень нерозривно пов'язана з проблемою їх знецінення внаслідок інфляції та необхідністю фінансування адміністративних витрат. В цьому контексті інвестиційний дохід має щонайменше компенсувати вказані витрати, а найкраще - забезпечити приріст пенсійних накопичень. Серед спеціалістів існує точка зору, яка базується на світовій практиці, що одним з основних завдань існування накопичувальної пенсійної системи поряд з соціальною складовою є формування потужного інвестиційного ресурсу, здатного стабілізувати внутрішню ситуацію у фінансовій сфері та забезпечити додаткову стійкість у період фінансових криз. Тобто інвестиційний ресурс з прогнозованою динамікою надходжень повинен стати фактором сталого зростання ВВП, надати могутнього поштовху реальному сектору економіки, забезпечити нарощення виробництва та створення доданої вартості

На думку визнаних фахівців вирішення зазначених проблем в системі пенсійного забезпечення громадян в Україні можливо лише комплексним

запровадженням ряду заходів законодавчого, економічного, соціального й іншого характеру.

Серед заходів економічного характеру: заходи щодо збільшення кількості робочих місць, особливо в «недержавному» секторі економіки, за рахунок створення нових підприємств, установ, організацій; збільшення розмірів заробітної плати працівників; зменшення кількості та обсягів податкових відрахувань; слід стимулювати добровільний більш пізній вихід на пенсію через встановлення пільг, переваг трудового, соціального та іншого характеру.

Серед заходів соціального характеру ті, що передбачають підвищення тривалості життя та рівня життя громадян, залучення їх до активного споживання товарів і послуг, залучення до системи добровільного недержавного соціального страхування.

ДАРУВАННЯ І ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Бірюков Іван Андрійович, кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Дарування за діючим ЦК віднесено до зобов'язального права, а саме до договірної його частини. Відповідно до ст. 717 ЦК за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність. Як видно, законодавець виходить з того, що дарування є зобов'язальним правовідношенням.

Наша мета - дослідити чи дарування завжди відбувається шляхом укладення договору, чи можуть мати місце випадки, коли дарування виступає одним із способів припинення і набуття права власності, іншими словами, відноситься до речового, а не зобов'язального права?

Почнемо з того, що суб'єктами зобов'язального правовідношення завжди виступають боржник і кредитор. Суб'єктивним правом кредитора є право вимоги, а суб'єктивним обов'язком боржника є сплата боргу. Саме тому вирішальне значення для юридичного змісту зобов'язань має надання управомоченій стороні можливості вимагати певної поведінки від зобов'язаної особи [1].

Чи можна застосувати це правило до договору дарування? Щоб відповісти на це питання необхідно звернути увагу на те, що договір дарування в одних випадках є реальним - виникає з моменту прийняття речі обдарованим, а в інших є консенсуальним - вважається укладеним з моменту досягнення згоди з істотних умов і породжує обов'язок дарувальника передати річ у майбутньому.

Не виникає сумнівів, що до консенсуального договору дарування зазначене вище правило застосовується у повному обсязі. Натомість його не можна застосувати до реального договору дарування. При даруванні без обов'язку передати річ у майбутньому важко визнати (чи й неможливо це зробити) хто є кредитором, а хто боржником. У обдарованого право вимоги відсутнє, так само як у дарувальника немає обов'язку передати річ обдарованому.

Визначаючи правову характеристику договору дарування, О. С. Іоффе зазначав, що дарування як реальний правочин ніяких зобов'язальних правовідносин не породжує, а вчиняється шляхом його виконання, в результаті чого відразу перетворює обдарованого у власника майна, одержаного у вигляді подарунку [1]. Як бачимо, для реального договору дарування О. С. Іоффе не знаходить місця в зобов'язальних правовідносинах, бо у ньому відсутня ознака для таких правовідносин - наявність уповноваженої і зобов'язаної особи. При цьому він і не розкриває суті правочину, за допомогою якого обдарований відразу перетворюється у власника подарунку.

Можна припустити, що це односторонній правочин, вчинений дарувальником з метою визначення особи, якій має намір подарувати свою річ. Якщо обдарований прийме подарунок, то у нього відразу виникає право власності на майно, а дарувальник одержить задоволення своїх інтересів від